Mi jó s mi rossz?

Nagy Zsuzsa

A játszótér mellett a minap valaki leesett a padról. Artikulálatlan hangon kiabált, a lábával kaparta a földet. A rács mögött az anyukák magukhoz szólították a kicsiket. Úgy feküdt ott a férfi, mint egy idegen faj egyede, valamely különös és veszélyes példány. Aztán elszenderedett, ott a pad alatt.

Mindenkinek vannak „kedvenc hajléktalanjai". Én többet is figyelek a környékünkön. Egy idős hölgyet például, akinek rendkívül kifinomult arcvonásai vannak. A lábát egy batyuba kötözi, cipő arra rá nem megy. És a fején hihetetlen gubancban, mint a matrac kihasadt bele, összecsomózva hord egy nagy kupac valamit. Ami valaha a haja lehetett. Mindig nyomok a kezébe pénzt. Szépen rám néz, megköszöni. Azt mondják a környéken, grófnő volt egykor, elvesztette a lakását, és nem lehet neki segíteni, nem engedi. Vagy mások. Például a minap jönnek szembe az utcán. Két férfi és egy nő. Arcuk fakó, dermedt, tekintetük a semmibe mered. Nem néznek senkire, kerülik a pillantásokat. Valahol aludtak, most melegebb helyre mennek. A nőnek, aki legelöl lépdel, félhosszú haja van. A töve arasznyira lenőve, őszbe hajló, a vége még őrzi valamely szőkítőművelet nyomait. A hideg ellenére farmer van rajta és kiskabát. Az arcába nézek ahogy közel ér. Velem egykorú lehet. Talán fiatalabb. Öregasszony. A vágott sebek és zúzódások között a valaha kedves arc aszott s torz, mint egy összeszorított ökül. Még őriz némi bájt, vagy inkább annak groteszk utánérzetét. Talán a figyelemre méltó fitos orrban a fogatlan ajkak felett, vagy abban van valami női báj, ahogy a lábát lendíti…

Vonulnak, mint a páriák, alvilági lelkek az elevenek között.

Én pedig jövök a gyerekkel a piacról. Viszem haza a friss zöldséget, rozmaringágat is vettem és pult alól friss tejfölt (kisborjú van a háznál, azért olyan finom) és gyógyteát, mézet és húst, savanyú káposztát a hordóból, a gyerek még az uborkát rágogatja, amit a kofa a kezébe nyomott.

Süt a téli nap. És jönnek ők szembe.

Jaj, én sose mernék… Sohasem mernék így elveszni, kitaszíttatva lenni. Nem beilleszkedni nem mernék. Nem biztonságban lenni sem. Milyen tanácstalan velük kapcsolatban az ember! Idegenkedem tőlük, és mégis vonzanak. Ez szorongással tölt el. Fal van közöttünk: így viszonyul az egészséges a beteghez, ép a fogyatékkal élőhöz. Ez a fal szinte áthághatatlan. Az ember úgy véli, csak a megszállottak merészkednek be közéjük, vagy azok, akiknek erős a hite. A köznapi gondolkodás hajlamos arra, hogy a sorsot hibáztassa. Vagy úgy vélje, sorsáért a bajba jutott a felelős. A kitaszítottságot, megfosztottság okait vizsgálva sorselemzések révén nyilván finomabb tényezőkre lelnénk, szólhatnánk a személyiségmegtartó erőkről, azok gyengülésének okairól, „társadalmi magányról", az életvezetési csődök miértjeiről. A lelki tényező fontosságát mutatja az is, hogy a felmérések szerint korántsem a magyar társadalom legszegényebb, legiskolázatlanabb rétegéből kerülnek ki ezek az emberek. A gyermekkori bántalmazást, a gyűlölködő vagy közönyös közeget okolhatnánk. De ki tudja, hol s miért szakad el a fonál? Ezeket a kitaszítottakat meg kellene védeni az „önhiba" szubjektivizáló stigmájától is. A felszíni megítélés szerint az egyén felelőssége az elsődleges, s az emberek többnyire rossz lelkiismerettel, de jelentős előítélettel tartják távol magukat a kérdés mélyebb elemzésétől. A belegondolástól. „Mindenki a maga szerencséjének a kovácsa." Az ember alól nem egy csapásra csúszik ki a talaj, talán rossz helyre születik, talán állami gondozott volt, vagy elvált, vagy munkásszállón lakott, nagy reményekkel jött idegenbe, s az egyén a nagyvárosban fokozatosan fosztatott meg lehetőségeitől…

Az elemzések szerint szóhasználati torzulás hajléktalanokról beszélni, hiszen ez a társadalom számára a média által leegyszerűsített képlet, ez a csoport belülről is önmaga felé árnyalt megkülönböztetéseket tesz: van, aki csak csöves, aki csak talajtalan, fedél nélküli, aki a szabad ég alatt alszik, otthontalan, aki ugyan lakásban lakik, de az arra alkalmatlan, hogy benne családot neveljenek.

Mi a társadalom tagjainak egyéni felelőssége velük szemben? Nyilván az, hogy meg kell teremteni a lehetőséget a visszakapaszkodásra, felkínálni árnyalt, sokrétű és személyre szabott intézményes lehetőségeket, munkába állítani és megfizetni az irántuk elkötelezett személyeket, szociális munkások kellenének, nyitott lakások, pszichiátriai ágyak… Hogy akkor is, ha személyiségük, előtörténetük által predeterminált emberekről van is szó, adott legyen a lehetőség számukra a visszajutásra, botolhassanak bele a lehetőségekbe,

akadhassanak fönn a szociális hálón, egyáltalán: ne csoda számba menjen a visszakapaszkodásuk! Ne legyen ez olyan szélsőséges módon kilátástalan, mint manapság! Nyilván kellenek éjszakai menhelyek, amelyek ingyenesen minimális szolgáltatást nyújtanak azoknak, akik nagyon elesettek, munkaképtelenek, esetleg végképp kiszorultak a munka világából. És kellenek másféle helyek, amelyek az integrációt és rehabilitációt segítik elő. Ezek ma is léteznek, számuk sem kevés, mégis több helyütt olvasható, hogy a jelenleg kialakított hajléktalanellátó rendszer egészében véve nem alkalmas a probléma kezelésére. Az ellátásban dolgozók pedig úgy vélik, mindmáig nem sikerült megnyugtató differenciált képet kialakítani magának a hajléktalanság társadalmi jelenségének mibenlétéről.

Azt is lehet tudni, hogy más országokhoz képest szörnyű testi-lelki állapotban vannak a budapesti hajléktalanok. De vajon tényleg kihullottak a társadalomból? Elvesztek a kultúra számára? A hajléktalanszínházak, a verseiket közlő folyóiratok, a fotókiállítás, amelyet az ő képeikből szerveztek, mást mutatnak. Sokat tud, aki többet szenvedett, és meglehet, lényeges dolgokat is. „A morális értékelés mindig a nekünk biztosnak tűnő erkölcsi kódexen alapszik, amely úgy tesz, mintha pontosan tudná, mi jó és mi rossz. Most azonban, amikor már tudjuk, milyen bizonytalan megalapozás ez, az etikai döntés szubjektív alkotó tetté válik, ami felől csak concedente Deo (Isten engedelmével) bizonyosodhatunk meg, vagyis szükségünk van a tudattalan részéről valamilyen spontán és döntő lökésre. Ez nem érinti, csak megnehezíti az etikát, vagyis a választást jó és rossz között. Az etikai döntés gyötrelmétől semmi sem kímélhet meg bennünket. De, bármilyen keményen hangzik is, meg kell hogy legyen a szabadságunk ahhoz, hogy bizonyos körülmények között mellőzzük az ismert morális jót, s azt tegyük, amit rossznak nyilvánítottak, ha az etikus döntés így kívánja. Más szavakkal: ne jussunk az ellentétek hatalmába.”(C. G. Jung)

Én hogyan segíthetek, gondoltam, hogyan közelíthetném meg őket? Hiszen ők is lelkek, valódi emberek. Enyém is a felelősség. A Karinthy-féle univerzális lélekbe olvadva, arcomat sebek lepik. Én lépdelek ott, gyomromat markolászva, szürkére fagyottan a parkbeli éjszakától, epét hányva a savanyú bortól. Megyek társaimmal, míg csak el nem nyel az aluljáró büdös forgataga és a délelőtti zaj.

Nagy Zsuzsa

Illusztráció: Fodor Tímea

LAM 2005;15(1):9–10.